

Lucija Stepančič

Andrej Detela: *Sanje v vzhodni sobi*.

Ljubljana: Cankarjeva založba (Zbirka S poti), 2007.

Prav gotovo nisem edina, ki se vsako leto prav posebno veseli zbirke *S poti*, imenitni potopisi, ki izhajajo v njenem okviru, pa vendarle niso tudi prodajne uspešnice. Toda knjiga Andreja Detele je pošla, preden se je za njen izid sploh dobro razvedelo. Slovenski avtor je tako s svojim “leposlovnim” prvencem pustil daleč za sabo nepozabne svetovljane iz prejšnjih let, imena, kot so Cees Noteboom, Nicolas Bouvier, Tatjana Gromača, Elias Canetti idr., ki se kljub svoji genialnosti še vedno neprodani usmrajajo na knjigarniških policah. Je Detelova knjiga res tako dobra, da gre za med? Marsikdo utegne, z dozo zdravega cinizma, celo posumiti: da ni le tako zelo slaba? Naj za začetek izdam, da je “duhovna”, pa bo blagajniški izkupiček pojasnjen, ne glede na vrednostni predznak.

Sanje v vzhodni sobi prinašajo pisma, ki jih je avtor pisal prijateljem s svojih potovanj po Japonski, Indiji in Avstraliji. Ne le prostorsko, tudi časovno je knjiga kar hudo razprostranjena: od prvih pisem iz leta 1980 do zadnjih, ki so datirana z letnico 2007, je minilo kar 27 let. Naj opozorim, da se na Daljni vzhod ne bomo, kot je v zbirki že navada, popeljali na krilih elegantnega sloga potujočih nobelovcev. V tem primeru gre bolj ali manj za pešpoti, če ne celo za cijazenje z izdelano rikšo. Pisma, ki jih je pisal v hrupnih indijskih cybercafejih, ves izmozgan in zaprašen, so prav popotniško zmahana in to bi utegnilo učinkovati še posebno privlačno in avtentično, če bi bil na delu kakšen odločnejši redakcijski poseg. Tako pa je bil očitno odslovljen celo lektor (če ni kar sam pobegnil?).

Če rečem, da je slovničnih napak in nerodnosti odločno preveč, to še ne pomeni, da sem enako skeptična tudi do avtorjeve duhovne izkušnje, ki je očitno pristna ali pa se za to vsaj pošteno trudi. Za začetek bosta verjetno marsikoga presenetili strogost in disciplina, s katerima kompetentno obvladuje siceršnjo kaotičnost, poljubnost in nezdravo evforijo indijske avanture. Tudi v duhovnem svetu, ki presega materialnega, po

njegovem “vse stoji izredno natančno ... *Znanstveno natančno* ... Tu ni nobenega domišljanja, ničesar umetnega ... tu ni samovoljnega domišljanja, samovšečnosti, *newagerskega konstruktivizma* tistega, kar ti je všeč”. Detela je v Indijo, tako kot veliko drugih, prišel zaradi spoznanja “o globlji naravi materialnega sveta”, pri tem pa duhovne vsebine ne odkriva le na vnaprej pripravljenih točkah romarskega turizma, pač pa tudi (in predvsem) na zavrženih krajih, dobesedno za kupom smeti. Prav tako nas tudi posvari, da “nikjer na svetu, seveda tudi v Indiji ne, ne najdemo več čistih duhovnih poti, primernih za naš čas ... večinoma najdemo le še nestabilne spojine, v katerih je tistemu, kar je duhovno smiselno, primešano ogromno nepotrebne navlake.” V duhovno preobleko se tako rado našemi še vse kaj drugega, od cenene razčustvovanosti do oblastnega pohlepa. Z odločitvijo za duhovnost (katere koli tradicije) človek še ni rešen niti čredništva niti postanosti, še več, prav za najplemenitejšo fasado se najraje zaredijo največja čudaštva. Posvarjeni smo tudi pred “duhovno zatrapanostjo” oziroma “duhovno pijanostjo”, pred evforijo, ki mnogim pomeni cilj potovanja v Indijo, Detela pa jo razkrinka kot nevarno slepilo.

Naj omenim še več kot presenetljivo misel o Slovencih: “Slovenci bomo verjetno morali iznajti kaj drugega, kot je ta manipulativni kapitalizem, kakršnega lahko opazujemo v sodobni zahodni (in zdaj že globalni) družbi. V njem ne bomo nikoli tako uspešni kot na primer Angleži, Američani in Avstralci – zato pa imamo toliko več možnosti, da se v tem času, ko se vse bolj kaže velika duhovna kriza svetovne civilizacije, osvobodimo preživelih vzorcev morda še prej kot drugi.” *Sanje* še vedno lahko kadar koli priporočim vsakomur, ki se misli kolikor toliko pobrigati za potovanje po notranjih svetovih, za popotnike v (resnično) Azijo pa bi knjiga prav lahko obveljala celo za obvezno. Vse, kar trdim, je le, da ni leposlovna. Avtor ima pač smolo, da sem prav pred kratkim prebrala *Indijski nokturmo* (Antonio Tabucchi) in *Cesarstvo znakov* (Roland Barthes) in si tako še kar domišljam, da vem, kakšno naj bi bilo videti genialno pisanje o Indiji in/ali Japonski.

Pa bi si moral tudi Detela prizadevati za dovršenost visoke književnosti? Da bi od avtorja, ki je (ali si vsaj prizadeva biti) duhovno neverjetno zrel, ki je poleg tega tudi genialen znanstvenik in izjemen inženirski um (s svojimi elektromotorji prepriča celo zvite Japonce), pretanjen filozof, ki starodavne tradicije z uspehom aplicira na zahteve vse bolj kaotičnega sodobnega sveta, ter vizionarski ekolog, da bi od koga takega zahtevali še leposlovno briljanco? Niti podpisana ne premore tolikšne krutosti. Morda pa jo zahteva sam od sebe? “Iščem literarni jezik, v katerem bi

lahko v tem enem samem preprostem dihu odprl srca tistih, ki spijo in zdaj morda še verjamejo, da vodi k sreči ceneno udobje,” razpreda avtor, ki bi ga vsekakor rada vprašala, zakaj bi bilo treba za problematiko, ki je primarno ekološka, sociološka, znanstveno-tehnična, filozofska in religio-loška, po vsej sili iskati umetniški izraz. Ne bi bil to največji nesmisel? Že res, da bi morali, v duhu izumrlih univerzalnih genijev, presegati vrtičkarske ograje, postavljene med znanostjo in umetnostjo, vendar to še zdaleč ne pomeni, da bi morali zdaj znanstveniki paradirati naokoli z avtorstvom romanov. Spoznanje, da se “meditativno zrenje sveta že v najgloblji osnovi vključuje v znanstveno metodo”, več kot zadošča. In sploh, če bo avtor v resnici hotel pošteno poprijeti pri projektih, ki jih omenja in ki so resnično vizionarski, pri elektromotorjih, pri razvoju električnega avtomobila ter ustanavljanju ekoloških naselij, hkrati pa razviti “znanstveno alternativo, prežeto z duhovnim uvidom”, je za prihodnjih trideset, štirideset let kar dober, Nobelova nagrada mu ne uide, čeprav ne bo ravno za književnost. Morda pa se je znašel pred izbiro, ali naj piše dobro stvarno literaturo ali slabo leposlovje? Izbira seveda niti malo ni lahka.

Z besedno zvezo “slabo leposlovje” nikakor ne ocenjujem avtorjeve nadarjenosti, pač pa le njegovo moteče pomanjkanje samokritike: *Sanje* dajejo le občutek na hitro izpraznjenega predala, kot da bi morali biti zadovoljni prav z vsem, kar se valja v njem. Material, ki ga prinaša knjiga, resnici na ljubo, zahteva še dosti dela: avtor naj, namesto da išče ne vem kakšne višave, raje malo prečisti to, kar že ima. Morda pa bi bilo dobro, če že objavljamo avtorjeva pisma in se gremo duhovnost, vsaj sem in tja objaviti tudi kak odgovor prijateljev, ki so ta pisma ves čas dobivali, in s tem neznansko povečati občutek pretočnosti: enosmernost te korespondence je že kar mučna, predvsem pa zanika odprtost, o kateri ima vendar toliko povedati.

Pisanje pisem ima nekaj posebnosti, ki se v koncentrirani knjižni obliki ne obnesejo najbolje. Mednje gotovo sodi kritiziranje, ki je sicer spontan izraz vsakodnevnih kamnov spotike, v daljših časovnih razponih pa se spremeni v nadležen balast, še posebno če ne pove ničesar novega. Prav tako tudi Detela s svojo sicer še kako umestno kritiko potrošniške družbe ne spremeni prav ničesar in navsezadnje ustvari le neprijetno podobo razdražljivega asketa, ki z največjim veseljem s pridigarskim kazalcem kaže na manj krepostne od sebe. V Indiji je bila njegova kritika pogosto konstruktivna, v Avstraliji pa se je spremenila v poceni kritikastrstvo: s tako lahkoto se nenehno zgraža/naslaja nad japonskimi fahidioti, slovenskimi “kulturniškimi fevdalci”, avstralskimi adrenalinskimi usekanci in

ameriškimi čredniškimi portošniki. Kritiko sodobne družbe pravzaprav uporablja bolj za nekakšen zapik: vsakokrat, ko omeni katerega izmed svojih genialnih projektov, se, namesto da bi o njem povedal kaj konkretnega, raje umakne za dva koraka, obrne ploščo in že se zgraža nad neskončno topoglavostjo vseh okoli sebe, pri tem pa do onemoglosti preigrava stereotipe in se naslaja s ceneno superiornostjo.

Pa da ne bom tudi sama le zabavljala: moram povedati, da po drugi strani prav avstralski del prinese knjigi osvežitev in vsestransko ustvarjalen preobrat. Zelo fugurativno, skoraj epsko silovito ga napove uvodni prelet Sibirije (proga London–Tokio), nekoliko pozneje, s prihodom v Avstralijo, nasprotni letni čas (iz poletja v zimo in pozneje iz jeseni v pomlad), nasprotno kroženje Sonca in pod neznana ozvezdja, pa se nadvse pomenljivo, duhovito in sveže uveljavi kontrast, ki ima izjemen kompozicijski, pa tudi pomenski učinek.

Tako se lahko za konec le še vprašamo o literarni vrednosti tako imenovane duhovne literature. Svete knjige vseh časov namreč vzbujajo občudovanje tudi z velikim slogom, pri katerem se enako na veliko odmerjata tako božja milost kot človeška ustvarjalnost. Podobno dela velikih mistikov ne žarčijo le slutnje višjega sveta, pač pa tudi nevsakdanjo nadarjenost. Pravzaprav si niti ne moremo misliti, da bi bilo kar koli tehtnega lahko izrečeno v plehkkih stavkih. Tako kot je tudi literatura svojevrstna duhovnost, pa naj se sicer pretencioznosti še tako otepa. Prežvečenost, kičasta osladnost in neokusni eklekticizem, tako značilni za new age, več kot zgovorno namigujejo na izumetničeni diletantizem večine novodobnih gurujev. Kljub vsemu pa umetnosti ne gre zamenjevati z duhovnostjo in tako je s tovrstnimi pisci takoj konec, ko začnejo svoje delo dojemati kot umetnost (pred to napako sta svarila tako Hamvas kot Jung). Detelov slog je v tej knjigi pač popotniško prilagojen sprotnostim, vtisom, paberkovanju in improvizaciji, pri tem pa so nihanja tako v razpoloženju kot v kvaliteti nekaj povsem razumljivega. Posamezni deli, predvsem tisti znanstveni, pa vendarle kar vpijejo po tem, da bi se razvili samostojno, v bolj koncentrirani obliki.